

Zeg me wat je zeggen wil

Logopedie met hoofd en hart

Francisca Felix

Zeg me wat je zeggen wil

Logopedie met hoofd en hart

Francisca Felix

ISBN 978 90 8850 993 3

NUR 610 / THEMA MKZL

© 2020 B.V. Uitgeverij SWP Amsterdam

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprerecht te Hoofddorp (Postbus 3060, 2130 KB, www.reprerecht.nl) of contact op te nemen met Uitgeverij SWP voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen door een onderwijsinstelling van een gedeelte uit deze uitgave, in papieren vorm of digitaal, (bijvoorbeeld voor plaatsing ervan op uw digitale leeromgeving of in een reader) kunt u zich richten tot: Stichting UvO, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, Tel. 023-8700212, www.stichting-uvo.nl UvO@cedar.nl.

INHOUD

Voorwoord	9
Inleiding	11
Intermezzo	15
‘Hoofd’	15
‘Hart’	17
1 Logopedie bij taal-, spraak- en communicatieproblemen	19
1.1 Normale taalontwikkeling	20
1.2 Kinderen met taal-, spraak- en communicatieproblemen	21
1.2.1 Kinderen tegen wie weinig (Nederlands) gesproken wordt	22
1.2.2 Kinderen met gehoorproblemen	22
1.2.3 Kinderen met articulatieproblemen	23
1.2.4 Kinderen met een taalontwikkelingsstoornis	23
1.2.5 Kinderen met pragmatische problemen, bijvoorbeeld bij autisme	24
1.3 Kindgericht behandelen	26
Intermezzo: Taaljuf	28
2 Leer het kind zeggen wat hij zeggen wil	31
2.1 Communicatiestijlen tussen volwassene en kind	32
2.1.1 Vier communicatiestijlen	33
2.1.2 Tweezijdige communicatie	36
2.2 Interactie is actie	37
2.2.1 Communicatie is een ervaring	38
Intermezzo: Rozijnen tellen	41

3	Vertel het maar	43
3.1	Narraties	44
3.2	Narratie is een proces	46
3.3	Narraties voor het stimuleren van de taal	48
3.3.1	Ik vertel dus ik ben	50
	Intermezzo: Poffertjes met poedersuiker	52
4	Behoeftte aan interactie	55
4.1	Drie keer interactie	56
4.1.1	Ik wil contact	56
4.1.2	Ik wil kletsen	56
4.1.3	Ik wil afwezig zijn	57
4.2	Deurtjes openen en sluiten	57
4.2.1	Deurtje dicht	58
4.2.2	Deurtje op een kier	60
4.2.3	Deurtje open	62
4.3	Interactieschijf voor wederkerigheid	64
4.4	Verwarrende interactie	66
4.4.1	Behoeftte aan interactie bij autisme	67
4.4.2	Kwetsbaarheid	69
	Intermezzo: Steen, papier, schaar	70
5	Toveren?	73
5.1	Voorwaarden voor de interactie	75
5.2	Help uw kind zich communicatief te redden	76
5.2.1	Leer uw kind zeggen wat hij u zeggen wil	76
5.2.2	Laat uw kind vertellen	79
5.2.3	Behoeftte aan interactie	80
5.2.4	Wat te doen bij autisme?	81
	Intermezzo: Een piraat kan de was doen	85

Nawoord	89
Verder lezen voor geïnteresseerden	91

BIJLAGEN

Bijlage 1: Adviezen voor ouders en professionals	96
Bijlage 2: Interactieschijf voor wederkerigheid	98
Bijlage 3: Oudervragenlijst interactiepatronen	99
Bijlage 4: Toelichting bij de oudervragenlijst interactiepatronen	102
Bijlage 5: Advieskaartjes bij interactieschijf voor wederkerigheid	112

VOORWOORD

Als contact maken niet vanzelf gaat, voel ik mij uitgedaagd een kind beter te leren kennen en dan ben ik geraakt door een blik van verstandhouding of een glimlach. Zo'n liefdevolle betrokkenheid is mijns inziens onontbeerlijk om kinderen met taal-, spraak- en communicatieproblemen te helpen. Het kind zal woorden of klanken willen nazeggen als dat nodig is, laten merken wat hij belangrijk vindt en proberen zijn verhaal te vertellen als de volwassene oprecht geïnteresseerd is. Ongeveer anderhalf jaar geleden zag ik in het Kunstenlab bij mij in de buurt een foto van een jongen, laat ik hem Boaz¹ noemen. Het is geen gewoon portret van hem, maar genomen op het moment dat zijn mond ingesmeerd is met gips. Fotograaf Femke Teussink heeft er een hele serie van gemaakt, kinderen met hun mond in het gips. Ik ben dubbel geraakt door de foto van Boaz. Ze ontroert mij, omdat ik hem ken. Het is een schat van een jongen, die met volle inzet zijn communicatieve vaardigheden vergrootte. Ik was zijn logopedist, nam na een tijdje afscheid van hem en stuitte een paar maanden later per toeval op dit portret. Ik stond als vastgenageld aan de grond. De foto raakte mij namelijk ook nog op een andere manier. Hij had bij mij zijn verhaal kunnen doen en zich uit kunnen spreken. Ik wilde niets liever dan hem bevrijden van het gips en hem zijn nieuw verworven woorden weer teruggeven.

1 Ten behoeve van de privacy zijn persoonlijke gegevens van cliënten geanonimiseerd.

INLEIDING

Ik schrijf dit boek voor alle volwassenen die omgaan met kinderen die zich moeilijk uiten. Het boek is bedoeld voor ouders van jonge of oudere kinderen, voor logopedisten en voor andere professionele opvoeders, zoals therapeuten en leerkrachten. Wat als een kind niet kan vertellen wat hij zou willen, wat hij gedaan heeft of hoe hij zich voelt? Dan wil je als volwassene graag helpen. Je denkt het kind te kunnen helpen door de taal voor te doen en te vragen of hij het kan nazeggen. Je vraagt bij een afbeelding van een auto: 'Wat is dat?', maar het kind antwoordt niet. Je legt een moeilijk woord uit of verbetert een zin, maar het kind is niet geïnteresseerd. Wil hij dan geen taal leren? Hij wil niets liever dan zichzelf leren uitdrukken met behulp van taal, maar hij wil die taal liever niet via een lesje leren.

Misschien herkent u deze neiging wel om uw kind te willen sturen. U merkt dat het kind moeite heeft met communiceren en u wilt hem hierbij helpen met allerlei oefeningen. U wilt hem een pakketje geven, gevuld met taal, zodat hij die taal kan gaan gebruiken. Fijn dat u uw kind wilt helpen, want kinderen hebben volwassenen nodig om zich in de wereld te kunnen redden. Maar misschien herkent u ook de wens om uw kind vanuit uw hart te willen volgen. U wilt uw kind ook vrijlaten en wachten tot hij rijp is voor een nieuwe stap in zijn ontwikkeling. U wilt dat hij zichzelf kan zijn. Ook dat is goed voor hem, een volwassene die met een warm hart naar hem luistert.

De eerste jaren als logopedist begaf ik mij tussen deze twee uitersten, zo ook in de behandeling van Damian. Damian kwam bij mij toen hij drie jaar was, omdat hij niet goed verstaanbaar was. Hij keek mij vaak guitig aan, lachte ook veel, maakte grapjes, maar sprak altijd zacht. Hij bleek een pienter kereltje met een forse articulatieachterstand. Op school was hij altijd vrolijk. Thuis speelde hij nogal eens de clown bij zijn oudere broer en zus. De behandeling vond hij de eerste paar keer wel interessant. Hij volgde wat ik deed en zei op verzoek woorden en klanken na. Zijn ouders waren dat thuis ook aan het oefenen. Na een paar keer was het over. Damian wilde niet meer meedoen. Hij zat omgekeerd op de stoel. Zijn gezicht hield het midden tussen koppig en verlegen. Ik merkte dat hij elke keer begon te sputteren, als ik te expliciet met hem oefende. Ik besloot het wat meer los te laten. Ik maakte het gezellig met grapjes en onderwerpen die hem aanspraken. Hij deed weer een paar keer goed mee, maar zette daarna weer de hakken in het zand. Ik

wist het niet meer: moest ik nu sturen en taal trainen of hem veel meer volgen in zijn ontwikkeling?

Het was een lastig dilemma waar ik een tijd mee worstelde. Met een metafoor kan ik het wat beter illustreren en ook een uitweg laten zien. Voor het trainen van taal stel ik me een veerpont voor die pendelt tussen mij, de volwassene, en het kind. De pont levert pakketjes met klanken, woorden en zinnen af bij het kind. Het kind neemt de pakketjes aan, kent nieuwe woorden en zinnen en gaat vervolgens ook zelf pakketjes naar mij sturen. Dit sluit aan bij de theorie van actieve en passieve taalverwerving die ik vanuit de opleiding meekreeg. Een kind leert taal doordat er een boodschap van de zender, de taalvaardige volwassene, naar het kind gaat, de ontvanger. Maar vaak heeft een kind helemaal geen zin om pakketjes te ontvangen en nagenoeg ongewijzigd weer terug te zenden. Mijn tegenreactie was om het kind te volgen in zijn spel en in wat hij te vertellen had. Ik zie daarbij een beeld voor me van een kabbelende, stromende of zelfs kolkende rivier. Ik volgde de richting die het kind uitging. Ik liet me meeslepen door het moment. Dit meebewegen voelde vervolgens stuurloos en dat bracht mij er dan weer toe om de touwtjes meer in handen te nemen enzovoort.

Bij Damian en vergelijkbare cliënten besepte ik dat ik moest kijken voorbij het dilemma van de pendelende veerpont of de stromende rivier. Ik realiseerde me hoe er in de interactie tussen mij en de ander altijd beweging is. Er vaart geen veerpont, maar er stroomt een rivier met daarop een boot. De boot vaart, hij stuurt, bepaalt zijn richting en houdt daarbij rekening met de kracht en de richting van de stroming. Hij stuurt en volgt tegelijkertijd. Door de metafoor van de varende boot op de stroming van de rivier, kwam ik op een simpel maar doeltreffend spel, een verstoppspel. Het principe is waarschijnlijk bij u bekend: als de zoeker dichtbij een voorwerp is, wordt hij warmer. Maar als hij zich ervan verwijderd, wordt hij kouder. Op tafel ligt een afbeelding van een voorwerp. Ik maak het geluid van het voorwerp, een wekker rinkelt met /rrr/. De wekker heb ik al verstopt en Damian gaat zoeken. Ik maak het geluid nog zachtjes als hij ver weg is en harder als hij het bijna gevonden heeft. Daarna wil hij ook zelf graag de wekker verstoppen. Damian probeert /rrr/, ik help hem daarbij en hij is blij als ik het voorwerp gevonden heb. Zo kon ik Damian volgen in zijn spel en ondertussen werken aan specifieke doelen voor zijn spraak. Mijn inspiratie voor dit inzicht van een boot en een rivier haalde ik uit de haptonomie en de procesfilosofie, waardoor ik ruimer ging denken over taal en communicatie. Het belangrijkste principe dat ik daaruit haalde: de behoefte aan en de manier van communiceren is erg afhankelijk van de context.

Specifieker: een kind doet meer moeite om taal te verwerven als hij een warme betrokkenheid voelt met de volwassene. Op een vrijdagochtend op een terrasje op de Brink in Deventer besepte ik dat ik juist ook deze interacties tussen kind en volwassene, tussen twee mensen in het algemeen, inzichtelijk kon maken. Terwijl de marktkoopmannen hun waar aanprezen, schakelden mijn hersenen razendsnel tussen volgen en sturen, tussen actieve en passieve taalverwerving en dat leidde tot de interactieschijf voor wederkerigheid. Deze schijf brengt het hoofd en het hart samen; hij zet aan tot nadenken over de interactie en tegelijkertijd laat hij voelen wat er gebeurt. Ik voel wat mijn behoefte aan interactie is en hoe het met het kind is. Ik denk na over wat er gebeurt tussen mij en het kind en hoe het verder kan gaan. Doordat voelen en denken samen komen met de schijf in handen, lukte het mij wel om met hoofd en hart bij het kind te zijn en hem op een prettige manier spraak en taal aan te reiken. En daarover gaat dit boek.

Leeswijzer

Mijn behandelingen komen steeds meer in de buurt van een liefdevolle interactie tussen mij en het kind. Het komt meer in de buurt van de manier waarop ouders meestal omgaan met hun kind: vanuit een warme band met hun kind, hem wat bijbrengen over de wereld. Op die manier wil ik ook mijn vak uitoefenen. Ik heb in mijn hoofd een doel waar ik graag heen wil en ik ben met mijn hart dicht bij het kind. Wat ik mezelf afvroeg en waarop ik antwoord heb gekregen is dit:

**Hoe kan ik de taal-, spraak- en communicatieve
ontwikkeling van een kind stimuleren terwijl
hij toch kan zeggen wat hij mij zeggen wil?**

Het antwoord op deze vraag presenteer ik u aan de hand van mijn persoonlijke verhaal. In de intermezzo's 'Hoofd' en 'Hart' beschrijf ik de aanloop tot mijn werk als logopedist. U leest daar waarom ik logopedist werd en wat ik hoopte te vinden in het contact met cliënten. Deze tekst staat in een kader en het verhaal vervolgt aan het begin en eind van elk hoofdstuk, ook in een kader. De hoofdstukken 1 tot en met 4 daarna zijn thematisch geschreven over de inzichten die ik opdeed. Elk

hoofdstuk sluit ik af met een intermezzo over een cliënt. De ervaringen met de cliënt heb ik geanonimiseerd, zodat niet te achterhalen is over wie de tekst gaat. In hoofdstuk 1 ga ik in op de normale taalontwikkeling en de rol van de ouder, logopedist of andere begeleider daarin. Ik sluit het hoofdstuk af met een inkijkje: hoe kan de logopedist (maar ook de ouder of andere begeleider) werken vanuit een zinvolle interactie. In hoofdstuk 2 bespreek ik de dynamiek van de communicatie tussen volwassene en kind. De volwassene kan op meerdere manieren met het kind communiceren. Uiteindelijk gaat het hoofdstuk om een ideale omgang, waarin de volwassene het kind met respect begeleidt. In hoofdstuk 3 leg ik uit wat een narratie is. Een narratie of vertelling is een manier om jezelf uit te drukken. Een narratie kan ingezet worden voor het stimuleren van de taal-, spraak- en communicatieve ontwikkeling, maar ook voor de persoonsontwikkeling. Het kind krijgt namelijk steeds meer een eigen persoonlijkheid én oefent tegelijkertijd zijn taalvaardigheden door dat wat hij vertelt. In hoofdstuk 4 komt de menselijke behoefte aan interactie aan bod. In de interactieschijf voor wederkerigheid onderscheid ik drie behoeften bij zowel het kind als de volwassene. De belangrijkste is het warme contact tussen kind en volwassene. Deze liefdevolle verbondenheid is heel belangrijk voor de spraak-, taal- en communicatieve ontwikkeling van een kind. In hoofdstuk 5 leiden de opgedane inzichten tot een pleidooi voor het stimuleren van deze ontwikkeling, terwijl het kind u zegt wat hij zeggen wil. Met deze adviezen kunt u aan de slag. Door warmte te geven, afstand te nemen, doelen te stellen en weer bij het kind terug te komen, kunt u uw kind helpen zich te ontwikkelen. Dit is een continu proces, nooit af en altijd aan de gang. Het geeft leven, beweging, een stroom van erbij zijn en op afstand zijn.

Tot nu toe sprak ik u aan met 'u', als in een brief, en ik sprak het kind aan met 'hij' en 'zijn'. Dat laatste zal ik blijven doen. Voor het kind gebruik ik de mannelijke vorm, maar leest u vooral ook 'zij' en 'haar' voor een meisje. De rest van het boek zal ik het woord 'u' vervangen door 'de volwassene'. Daarmee bedoel ik niet alleen de ouder van een kind, maar ook zijn begeleider, behandelaar, therapeut, trainer of leerkracht. Voor deze volwassene gebruik ik de vrouwelijke vorm: 'zij' en 'haar'. In het slothoofdstuk richt ik mij vervolgens weer persoonlijk tot u.

Ik hoop u te inspireren en te motiveren om met respect en vanuit verantwoordelijkheid, met liefde, speelsheid en deskundigheid een warme band op te bouwen met de kinderen die u voor een periode zijn toevertrouwd.

INTERMEZZO

‘HOOFD’

Het is voorjaar 2000. Ik ben 28 jaar en gestoken in een witte laboratoriumjas met latex handschoenen. Ik sta voor een houten laboratoriumtafel en op de tafel staat een witte emmer. Ik klik de deksel eraf en zie een schijf asfalt; zwart met grijs, korrelig van structuur en vijftien centimeter in doorsnede. Uit de emmer stijgt een olieachtige geur op, zoals in de zomer op weg naar Zuid-Frankrijk. Ik leg voorzichtig een hand onder de schijf en til hem uit de emmer. Het is de eerste keer dat ik de schijf zie en aanraak. Als ik hem neerleg op tafel, ben ik bang dat er een korreltje zal afbrokkelen, maar dat gebeurt niet.

Nu de schijf op tafel ligt, wordt hij op geen enkele manier meer door mij aangeraakt. Maar ik wel door hem. Ik ben verwonderd over deze schijf, meer dan ik vooraf had gedacht. Hij roept nieuwsgierigheid op, maar ook afkeer. Ik wil weten of en hoe zijn korrels zullen afbrokkelen onder de extreme omstandigheden waaraan ik hem zal blootstellen. Tegelijkertijd wil ik niet dat hij afbrokkelt terwijl ik hem nog nergens aan onderworpen heb. Ik zou tegen hem willen zeggen: ‘Toe, blijf nog even zoals je nu bent. Wacht alsjeblieft even met uit elkaar vallen.’ Natuurlijk zou dat onzin zijn. Hij ligt daar zonder zich iets van mij aan te trekken. Hij is ongevoelig voor al mijn wensen, vragen of gevoelens. Het is wezenloos materiaal. Er is afstand tussen hem en mij, die niet alleen van zijn kant komt. Ik heb vooraf handschoenen aangetrokken en een jas. De onschuldige ogende asfaltschijf, is namelijk niet alleen gemaakt van asfalt, maar ook van gevaarlijk afval, de reststof van een vuilverbrandingsinstallatie.

De experimenten die ik uitvoer op de asfaltschijf, zijn onderdeel van een promotieonderzoek waar ik op dat moment mee bezig ben. Ik ben op zoek naar de risico's van het terugbrengen van gevaarlijke afvalstoffen als bouw materiaal. De wetenschappelijke term daarvoor is ‘immobilisatie’ en dat betekent dat de afvalstoffen zo opgesloten zitten dat ze geen kant meer op kunnen. Ze zijn geïmmobiliseerd. Ze zullen niet reageren op invloeden van buitenaf. En of dat klopt, ben ik aan het onderzoeken. Ik stel niet alleen schijfjes asfalt bloot aan allerlei

weersomstandigheden, maar ook blokjes beton en brokken zwart vulkanisch materiaal, gemaakt van afval.

Ik houd van onderzoeken. Maandenlang richt ik me geduldig en met toewijding op de experimenten. Daarna ben ik heel druk met het ontwikkelen van een meetinstrument. Vijf jaar lang ben ik continu in gesprek met het materiaal, met de oplossingen die ik verzin, met de vragen die ik heb. Regelmatig heb ik gesprekken met mijn begeleider, promotoren en opdrachtgevers en toch is het hele onderzoek een innerlijke dialoog; een eenzame onderneming. Soms sta ik op het punt om er helemaal mee te stoppen. Ik mis contact, ik mis de interactie en het geraakt worden door een ander. Het gemis laat zich alleen nog niet zo goed voelen. Pas jaren later zal ik in een soort dagboekje opschrijven: 'Ik wil in mijn werk ertoe doen, ik wil geraakt worden en me laten raken.' Maar dat is later, vooralsnog sta ik voor de asfaltschijf, die doof is voor mij.

In 2002 is de plechtigheid in de aula van de Technische Universiteit Delft. In een lange zwarte jurk sta ik achter een lessenaar, mijn vriend en beste vriendin staan in jacquet achter mij. De promotoren zitten rechts en links van mij in toga. Ik ben licht nerveus en gefocust, maar vooral voldaan. Het is volbracht. Mijn boekje, het proefschrift ligt voor mij op de lessenaar. Voor deze chique zwarte vertoning, heb ik in mijn tas spekstenen doosjes met deksel met daarin een grillig stukje zwart vulkanisch glas. Het is van gevaarlijk afval gemaakt, maar, dat heb ik kunnen aantonen, ziek zul je er niet van worden. Ik ga ze na de ceremonie als cadeautjes weggeven aan de statige heren en dame.

De doosjes zien eruit als miniatuurdoodskistjes, dat zie ik nu pas, zeventien jaar later. Op de slaapkamer van mijn zoon vind ik een doosje. Dit is het doosje dat mijn man, toenmalige vriend in jacquet, van mij kreeg. Ik open het deksel. Nog steeds ligt daar hetzelfde stukje glas. Er ligt een stukje verleden van mij in dat doosje. Dat was de tijd waarin ik me boog over wezenloze bouwmaterialen, de tijd waarin ik thuis vertelde over mijn collega's maar niet over het onderzoek: de objecten. De tijd waarin ik onbewust verlangde naar een diepere band tussen mij en mijn onderzoeksobject. De tijd waarin ik ook wel wist dat dat niet kon met beton en asfalt. De tijd waarin ik wel passie voelde, maar geen verbinding. Daarna zocht ik naar de mens, naar mogelijkheden om met mensen in plaats van met dingen te werken.

Ik sluit het deksel en leg het weer weg. Nu ik er jaren later aan terugdenk, zie ik wat mij indertijd echt bezighield. Tegen anderen praatte ik over de technische kant, de planning van het onderzoek en vooral ook hoe ik ermee worstelde om

het wel of niet af te maken. Maar wat er werkelijk gebeurde, volbracht zich in mij. Behalve mijn vriend, wist niemand dat als ik asfalt rook, ik mijn eigen schijfje op mijn netvlies had. Als ik scheuren in beton zag, vroeg ik mij altijd af of dat nu door wind, regen of vorst gekomen zou zijn. En meer nog: mijn dromen waren doorspekt met het woord 'immobilisatie', als een zelfstandige eenheid, zoals anderen over hun hond kunnen dromen. Ik was als het ware zwanger van mijn onderzoek en het boek, het proefschrift, dat eruit kwam, was een geboorte en sterven ineen. De verdediging van mijn proefschrift, in mijn chique zwarte jurk, was het laatste dat ik met beton- en asfaltschijfjes heb gedaan.

'HART'

Voordat ik uiteindelijk als logopedist afstudeerde in 2006, had ik al meerdere studie- en werkervaringen. In 1990 was ik na het vwo begonnen met Wijsbegeerte van Wetenschap, Technologie en Samenleving. Ik leerde kritisch te denken over techniek en samenleving en dat heeft mij zeker gevormd tot de kritische logopedist die ik nu ben. Daarna stond ik dus als wetenschappelijk onderzoeker in het laboratorium en dook ik diep in de wereld van de immobilisatie. Uit die periode stamt nog altijd mijn vasthoudendheid en bevlogenheid voor een onderwerp. Ook nu, als logopedist, ben ik enorm geboeid door mijn 'onderzoeksubjecten'. Gelukkig zijn die objecten nu geen dingen meer maar mensen.

In alle vorige studie- en werkervaringen ontdekte ik steeds meer dat ik iets wil bijdragen. Ik wil me laten raken, ertoe doen, iets bijdragen en in verbinding zijn. Volgens mij zijn dat hele wezenlijke behoeften van een mens. Ik kwam uiteindelijk uit bij de logopedie, want dat vak raakt aan de kern van het menselijk bestaan. Immers, wil niet iedereen zichzelf verstaanbaar maken? Communicatie is van wezenlijk belang voor ieder van ons, om mens te zijn. Dat is wat mij raakt en wat ik met anderen wil delen.

Natuurlijk hield ik mijn kritische blik. De afgelopen jaren heb ik vanuit verwondering onderzocht hoe je de spraak-, taal- en communicatieve ontwikkeling van kinderen kunt vergroten. Dit nieuwe onderzoek is een onderzoek naar mijzelf, naar het kind, naar zijn ouder en naar de interacties tussen kind en volwassene. Een zoektocht naar wat wel werkt en wat minder. Naar de vraag hoe dicht ik bij

het kind kan komen om juist daardoor een beweging op gang te brengen. Dat is wat mij raakt. Het boeit me mateloos en verwarmt me. Het spreekt mijn hoofd en mijn hart aan en daarom wil ik erover schrijven. Hoewel ik nu weer aan het onderzoeken en schrijven ben, ben ik ervan overtuigd dat het nu geen onderzoek is dat een zachte dood zal sterven na het publiceren.

1

LOGOPEDIE BIJ TAAL-, SPRAAK- EN COMMUNICATIEPROBLEMEN

Het is ruim drie jaar later, najaar 2003. Mijn contract als postdoc houdt godzijdank bijna op. Ik heb genoeg van de wetenschap. Ik ben moeder geworden en heb voor het eerst in mijn leven ervaren hoe het is intuïtief te weten wat je moet doen, in plaats van te beredeneren. Het verzorgen van een baby is zeker niet makkelijk, maar ik lijk het te snappen, zonder veel woorden. Onder andere dat thema bespreek ik met een jobcoach. Ze is erg meedenkend en nodigt me uit vrij te spuien welk beroep volgens mij bij mij zou passen. Natuurlijk denk ik aan kraamverzorgster of verloskundige. Dat is dicht bij mijn belevingswereld in die tijd, maar ik noem ook schrijfster of iets met muziek. Als ik maar uit mijn hoofd kom en in contact met mijn gevoel en met mensen. Ze sluit de sessie af en zegt dat ze zal nadenken en navragen. Ik moet zeggen dat ik zelf al zoveel heb gedacht en bezwaren heb opgeworpen, dat ik er weinig van verwacht. Een week later komt ze met haar oplossing: logopedie. Ik weet nog dat ik denk: is dat niet iets met voeten? Ze houdt aan en beschrijft haar zoektocht van die week. De moeite die ze genomen heeft, streelt me en haar argumenten zijn steekhoudend: kinderen, stem, taal, klanken, een-op-een. Ik ga het op mijn beurt onderzoeken, beloof ik. En dat doe ik. In korte tijd zie ik verschillende logopedisten aan het werk. In eerste instantie word ik vooral blij van het spelen met kinderen, maar ik ben ook geroerd door de inspanning om mensen met een afasie opnieuw taal te leren en mijn muzikale gehoor geniet van het luisteren naar de toonhoogte en de helderheid van de stem bij mensen met stemklachten. Ik beslis en ga er honderd procent voor, gelukkig maar, want het is een prachtvak.

Dit hoofdstuk gaat over dat mooie vak en dan specifiek logopedie voor taalzwakke² kinderen. Daarvoor beschrijf ik eerst in paragraaf 1.1 de normale taalontwikkeling van kinderen. Wat gebeurt er als een kind taal leert en wat zijn mijlpalen in die ontwikkeling? Soms gaat deze ontwikkeling niet vanzelf. In paragraaf 1.2 beschrijf ik problemen met de taal, de spraak of de communicatie. Logopedisten werken met kinderen met één van deze problemen. Zij kunnen dat doen vanuit verschillende invalshoeken. Dat komt in paragraaf 1.3 aan bod.

1.1 Normale taalontwikkeling

Kinderen leren op eigen kracht de moedertaal door de interactie met hun ouders en andere mensen om hen heen. In deze paragraaf bied ik een globaal overzicht van de verschillende fasen van een normale taalontwikkeling, namelijk: ontwikkeling van de taal (het kunnen begrijpen en uiten van taal), de ontwikkeling van de spraak en de ontwikkeling van het gebruik van taal in een sociale situatie.

De taalontwikkeling begint normaliter al heel vroeg. Baby's zijn al alert op de klanken die hun ouders maken. Ze gaan dit zelf nadoen door te brabbelen. Later, rond het eerste jaar, gaat het brabbelen steeds meer op echte woordjes lijken. Ze begrijpen vanaf het eerste jaar meestal ook zinnetjes met twee woorden, zoals: 'Bal weg?' Voor het tweede jaar leren kinderen dat alles een naam heeft. Er komen dan vaak snel nieuwe woorden bij die het kind zegt. En dan volgen tussen de twee en tweeënhalf jaar zinnen met twee woorden, bijvoorbeeld 'Mij bal'. Rond de derde verjaardag maakt een kind zinnetjes van minimaal drie tot vijf woorden, met soms een moeilijk woord. Ze ontdekken vaste patronen in de taal: één hand en twee handen, één broek en twee broeken. Voor aanvang van de basisschool praten de meeste kinderen in goede, korte zinnen. Spontaan vertelt het kind nu wel eens iets wat er gebeurd is. Vanaf vier jaar worden de zinnen langer en beter. Het kind is nu voor vreemden goed verstaanbaar. Kinderen gaan nu ook gesprekjes voeren en veel vragen stellen, maar het is ook normaal dat kinderen nu meer haperen, omdat ze meer tijd nodig hebben om dat wat ze willen vertellen ook onder woorden te brengen. Rond het zevende jaar verschilt de taal van een kind niet veel meer van de taal van een volwassene, alleen kent de volwassene meer woorden.

2 Kinderen met diverse taalproblemen duid ik in het vervolg aan met de term taalzwak. Deze groep is zeer divers, van een fors taalprobleem tot een paar uitspraakfouten.